UDK 272-772(497.6 Mostar-Vukodol)(091)
272-789.32(497.6 Mostar-Vukodol)(091)
Stručni članak
Primljeno: 9. VI. 2006.

Ante MARIĆ
Mostar

BISKUPSKA KUĆA U VUKODOLU

Sažetak

Oslanjajući se na široj čitateljskoj publici nepoznatu Kroniku o. fra Marka Kalamuta, inače suradnika, suvremenika i tajnika mostarskoga biskupa Rafe Barišića, zatim na Bakulin Šematizam te knjigu fra Radoslava Glavaša koja obogaćuje, tumači i ispravlja u Kronici predočene povijesne činjenice, autor pokušava rekonstruirati i kronološki skicirati diplomatsko-administrativna zbivanja što su se događala oko utemeljenja biskupske rezidencije u Vukodolu te ponovnoga podizanja katoličkih sakralnih objekata u Mostaru, na Širokom Brijegu, Ljubuškom te drugim mjestima diljem Hercegovine. Središnji događaji svakako su Barišićev povratak iz Carigrada s fermanom za gradnju biskupskoga dvora u Mostaru (18. lipnja 1846.), polaganje temeljnoga kamena franjevačkom samostanu na Širokom Brijegu (23. srpnja 1846.) te početak gradnje biskupske kuće u Vukodolu (7. travnja 1847.).

Ključne riječi*: Vukodol, Mostar, biskupska kuća, samostan, gradnja, franjevci.*

Uvod

Vukodol se nalazi na jugozapadnom prilazu gradu Mostaru, u prirodnom usjeku, vododerini što se okomito spušta s vrha Brkanova Brda. Od mjesta gdje završava taj usjek stvara se prirodni nagibni plato koji će s početka strmo, pa sve blaže završiti prema rječici Radobolji. Na tome neznatnom malom prostoru izravno pod usjekom, nalijepljenom

na padine brda, pogled puca prema gradu, dok se opet od njega na lijevo prema sjeveru i na desno prema jugu izdižu padine prodoline kojom se spajaju Brkanovo Brdo i Hum. I danas se u korijenu toga ogromnog prirodnog usjeka zarasla u korov i drveće nalazi stara biskupija u ruševnom i bijednom stanju. Kuće su joj došle pred sami stari i izlizani prag, tik uz nju i mimo samoga zdanja zasjelo je novo groblje Masline usječeno u padine brijega, a s juga je oštri zavoj novoizgrađene ceste prema Brotnju. Stara je biskupija, kako onda u turska vremena tako i danas, najudaljenija točka u tom smjeru od središta grada.

> Od sredine grada jugozapadno, na udaljenosti od pola sata, nalazi se mjesto Vukodo (vukova dolina), deset minuta daleko od zadnjih gradskih kuća. Ta je dolina s istoka zastrta velikim brdom Hum, koji povišenom neprekidnom kosom opasuje cijelu dolinu i od juga i od zapada. Samo od sjevera otvara pogled na ravnicu i grad. Dakle, leži u udubini s tri strane opkoljenoj brdom. Ima lako uzbrditi pristup od grada. Stoga izuzevši proljeće i ljeto, malo sati uživamo sunčane zrake. Kuća rezidencije prislonjena uz obronak, koji opasuje dolinu sa zapada, leži kao u zasjenjenom kutu uske doline niz koju vrlo često teče brz potok koji čini dosta štete našem vrtu, putu što vodi kući, i okolici. Na brežuljku koji nas sa svih strana opasuje, da nije obilja kadulje, ne bi mogao ništa vidjeti osim strašnih pećina. Nije davno bilo, kad je cijela dolina bila puna velikog drveća, ali danas, izuzevši voćke, ne može se raspoznati niti mjesto gdje su nekad bila stabla. Tlo zemljišta, na kojemu je naša kuća i druge zgrade, te vrt i vinograd, vrlo je slabo. Sastoji se od pjeska i kamena, koje je potok nanio i duboko nastro. Pod temeljima kuće uzalud smo tražili i u velikoj dubini tvrdu zemlju. Zato je trebalo prostrti mrežu debelih greda. Oko vrta i vinograda na sve strane nalaze se velike gomile izvađenog kamena. Vrt i vinograd na obronku poduprti su mnogim popriječnim zidovima. To ti je, dakle, opis mjesta koje je iz mnogo razloga nepodesno za svrhu kojoj služi. Ali kad nema boljeg, trebalo se zadovoljiti i s tim malim kutkom. Ovo je do u sitnice opisano da preteče pitanje mnogih: Zašto je ovdje, a ne na drugom mjestu, napravljena rezidencija? Naime, na drugom mjestu nije bilo moguće.[1]

1 BAKULA, Petar: *Hercegovina prije sto godina ili Topografsko-historijski šematizam franjevačke kustodije i apostolskog vikarijata u Hercegovini za godinu 1867.*, (*Šematizam fra Petra Bakule*), s latinskog originala iz god. 1867. preveo dr fra Vencel Kosir, Mostar, 1970., str. 61-62 (nadalje: Bakulin *Šematizam* iz 1867.).

Ovaj poduži citat iz fra Petrova *Šematizma* zaslužuje svaku pozornost kako bismo opis iz toga vremena, dakle iz 1867., ili godinu i nešto ranije, posvijestili te s njegovom spoznajom promatrali i usporedili to isto mjesto danas. A boljega svjedoka o mjestu, njegovoj kupnji te izgradnji same kuće nemamo od fra Petra Bakule.[2]

1. Grad Mostar prije ponovnoga dolaska fratara

Po turskom osvajanju Hercegovine 1482. fratri su se najduže zadržali u Mostaru i Ljubuškom. Nakon rušenja samostana sv. Ante godine 1563. teška su srca napustili Mostar. Fra Radoslav Glavaš st. u *Spomenici* iz 1897. detaljno opisuje odlazak samostanske obitelji otaca franjevaca Franjevačkoga samostana sv. Ante iz Mostara.[3] Bijesni Turci sravnili su samostan sa zemljom. Punih dvadeset i jednu godinu mostarski su fratri sačuvali okrilje samostanske obitelji, da bi se 1584. skrasili na obalama Jadranskoga mora sagradivši u Živogošću samostan i crkvu sv. Križa. Osim spomenutoga franjevačkog samostana i crkve sv. Ante, koji je bio negdje u Podhumu, u Mostaru su prije turskoga osvajanja bile još sljedeće crkve: sv. Stjepana Prvomučenika (po predaji na njezinim je temeljima sagrađena Karađosbegova džamija)[4]; crkva sv. Luke "od koje i danas postoji zvonik na kojemu je općinski sat"[5]; "ima zatim pod Vukodolom, na sjevernoj strani u podgrađu Podhum, džamija za koju misle da je bila crkva svete Ane"[6], a most preko Radobolje koji je u blizini i danas se zove "most sv. Ane"; na vrelu Babunu, drevnom naselju u Ilićima koje svojim srušenim vjerskim zdanjima seže duboko u starohrvatsku povijest; zidovi crkve sv. Ruže Viterbiske služe za džamiju, a na Smrčenjacima su ruševine crkve Gospe Snježne. Ovoliki broj crkava najrječitije govori o broju Hrvata rimokatolika u Mostaru prije turskih osvajanja.

2 *Isto*, str. 63: "...Kad bi poznavao surovost mjesta (kao ja koji sam vodio gradnju residencije) ...", piše fra Petar Bakula.

3 Usp. GLAVAŠ, Radoslav (ur.): *Spomenica pedesetgodišnjice Hercegovačke franjevačke redodržave*, Štamparija Knjižarnice Pacher i Kisić, Mostar, 1897., str. 24-26 (GLAVAŠ, R.: *Spomenica*).

4 Bakulin *Šematizam* iz 1867., str. 99.

5 *Isto*, str. 99.

6 *Isto*, str. 99.

Dodaju li se tomu otkriveni temelji ranokršćanske bazilike na Cimu, s velikom odgovornošću i autentičnim povijesnim dokazima govorimo o gradu kršćanskoga i rimokatoličkoga ustroja.

Ni stoljećima poslije želja fratara za povratkom u Mostar nije ugasla. Naprotiv, već i prije "odcipljenja" od Bosne župnik Mostarskoga Graca fra Stjepan Karlović od Turaka kupuje Vukodol kako bi na tom zemljištu sagradio župnu kuću i poslije dugoga izbivanja ponovno vratio sjedište župe u grad Mostar.

> Listopada mjeseca [1846. godine] dodje paša [Ali paša Rizvanbegović] u Mostar da kupi od Imama[7] Hamet – age Gjikića Vukodo i da ga priproda biskupu za gradnju kuće. Ono mjesto bilo je još prije kupljeno od franjevaca i puka za župski stan te su imali i bujruntiju od Vezira na nj i bili već pripravili materijal za gradnju, ali se turci uzprotiviše i njeki mogući Gjikić posvoji to mjesto.[8]

Očito je povratak u Mostar skoro nemoguć. Fra Rafo Barišić, međutim, ne će odustati. On je, naime, i došao iz Carigrada s fermanima za gradnju ove kuće i još nekih crkava po Hercegovini.

2. Gradnja biskupskoga dvora u Vukodolu

Fra Petar Bakula u već spomenutom *Šematizmu* iz 1867. te fra Radoslav Glavaš st. u *Spomenici* iz 1897. posvećuju ovomu događaju velik prostor, što nas navodi na zaključak da su ga smatrali vrlo važnim. Na osobit je način to opisao fra Radoslav Glavaš st. u svojoj knjizi *Život i rad fra Rafe Barišića* (1900.):

> Boraveći Barišić kroz čitavih petnaest mjeseci u Carigradu, nastojao je, da uljeze u tajne i misao turske diplomacije, da se upozna s uplivnim ličnostima na sultanovu dvoru i zastupnicima zapadnih vlasti, oso-

7 Imam, tur., islamski svećenik, islamski vjerski poglavar (objašnjena turcizama preuzeta su iz KLAIĆ, Bratoljub: *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2002.).

8 Prijepis dijela *Kronike o. fra Marka Kalamuta, tajnika biskupa fra Rafe Barišića*, u: Arhiv Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM u Mostaru. Ova je *Kronika* bila u franjevačkom samostanu u Rami i izgorjela 1942. (nadalje: *Prijepis Kronike fra M. Kalamuta*, nav dj.)

> bito francuskim. Tu se je morao upoznati i sa Omer pašom, kasnijim seraskerom (vrhovni vojskovođa) i pobjednikom bosanskih begova. Njegova spoznanstva u Carigradu, te upoznanje carigradske politike, mnogo su mu kašnje pomogla u njegovu radu i njegovim podhvatima za dobro katoličke stvari u Hercegovini. (...) Nalazeći se u Carigradu, dosta je doprinio, da su hercegovački franjevci dobili ferman za gradnju samostana, a za se je izposlovao od samoga cara Abdul – Madžida II. ferman za gradnju biskupskoga dvora u glavnom gradu Mostaru. U čem su ga pomogli poslanici austrijski i francuski na preporuku sv. Stolice.[9]

Kao i ostali franjevci koji su radili na izgradnji samostana, fra Rafo je smatrao veoma bitnim da se nastani u Mostaru:

> Tude bi u glavnom gradu, gdje se nalaze sve turske vlasti i zastupnici drugih vlasti mogao svedjer djelovati kod njih, da se poboljša vjersko stanje katolika. U samom bi se gradu ono malo katolika što je bilo, okupilo, oduševilo i podiglo materijalno i moralno; a otvoren bi bio put i doseljivanju, čim bi se katolički puk množio i jačio.[10]

Osim fermana za granju biskupskoga dvora dobio je i "nalog hercegovačkom veziru Alipaši, da svim sredstvima uznastoji pomagati Barišiću u tome". Barišić je početkom mjeseca svibnja 1846. krenuo iz Carigrada sa svim rečenim fermanima i preporukama te preko Splita i Imotskoga stigao 18. lipnja u Seonicu u Duvno. Čim se smjestio u svom novom mjestu boravka, krenuo je put Bune kako bi "oživotvorio svoju namisao o gradnji biskupskoga dvora u Mostaru". O tome brižljivo piše i pamti kronika njegova tajnika:

> 26. lipnja [1846.] ode paši na Bunu i prikaza mu svoje fermane a sutra povratio se u Mostar i nastanio se u Martina Ćorića.
> 14. srpnja opet ode paši na Bunu da ga zamoli da mu nadje mjesto u Mostaru gdje će graditi biskupski stan jer se turci toj namisli strašno protive. Ali paša mu odgovori: "Ja ću sutra poslati mojega čovjeka Osman – agu Zvorničanina, Muselima Mujagu – Ćibera, Kadiju Šaćir ef. Džabića i s njima neka još podje nekoliko turaka, pak podji ti biskupe i s tobom njekoliko fratrova i njekoliko raje ter nek vide Panjevinu, Vukodo,

9 GLAVAŠ, R.: *Život i rad fra Rafe Barišića naslovnoga biskupa Azotskoga i Apoštolskog namjestnika u Bosni i Hercegovini*, Tisak hrvatski dioničarske tiskare, Mostar, 1900., str. 87-88.
10 *Isto*, str. 88.

> Karabegovu pivnicu i meraje oko Smrčinjaka pak moji ljudi šerijat[11] maholjani i šarlije turci gdje vide da je munazif[12] i da nije nikom havala[13] nek ti onde mjesto zabilježe." – Biskup mu tada odgovori: "Gospodaru, ako ti mene spustiš na nečiju i nečiju havalu meni neće biti mjesta ni na zemlji pod Batijevicom ni na istom Vraniću, a kamo li će biti u Mostaru." A prije mu je Ali paša rekao: "Biskupe, mutno nam je na Vrelu", a njegov sin Afiz paša, kad je razumio da biskup kani graditi kuću u Mostaru, rekao mu je: "Biskupe, ti hoćeš da mom babi po starost bradu zapališ; ne more ni tako biti da će sve u gehenen[14] propasti. "
>
> 15/7. skupiše se Ali pašini ljudi u Museliov kuluk da viećaju, ali se turci listom digoše na noge, ter zatvoriše sokake, kojim bi imalo povjerenstvo proći s tom namjerom da sve poubijaju. Njeki Salih Šantić (sin šantave poturčene hrišćanke) pohvali se da će on sam ubiti biskupa Barišića i Osmanagu Zvorničanina, a ostali turci neka poubijaju druge, te je to tri puta poručio biskupu po Nikoli Bašaduru, što biskup s početka nije vjerovao, nego za šalu držao, ali nakon treće prijetnje biskup opremi Peru Matkovića i Niku Grabovca k povjerenstvu u kuluk, da povjerenstvu kaže, da on ne će nikako ići u povjerenstvo; ali ipak pošto je samo povjerenstvo k njemu došlo i sklonulo ga, pošao je sa svojim tajnikom Kalamutom i fra Jozom Vrljićem.
> Kad je s povjerenstvom s raskšća krenuo uz Panjevinu bio je od Šantića i mnogo oružanih turaka dočekan i pogodjen te je Šantić htio na nj navaliti ali je odmah sjašio s konja i sakrio se među povjerenstvo, i tako sačuvao glavu. Nakon toga nije smijo više stanovati u kući Martina Ćorića nego ga je Ćiber pod svojim zakriljem nastani u pašinu hanu.
> 18/7. Ali paša s Bune piše Barišiću da se seli iz Mostara pod izlikom da idje na Širokibrieg graditi crkvu i manastir; naredi takodjer Muselimu[15] da ga prati pratioc do na mjesto (Ibrahim Demir) pratio ga.[16]

Fra Rafo je uistinu teška srca napustio Mostar. Dok je hodio kroz Mostar prema Širokom Brijegu, turska ga je svjetina najpogrdnije psovala i izrugivala. Za nekoliko dana, točnije 23. srpnja 1846., on je u prisustvu gvardijana fra Anđela Kraljevića, dvanaestorice misnika, puka cijele Hercegovine te mnoštva narodnih knezova blagoslovio i položio temelj-

11 Šerijat, tur., zakon.
12 Munasib, tur., zgodan, prikladan, koji odgovara prilikama.
13 Avala, tur., zlo.
14 Gehena, hebr., džehenem, tur. – pakao.
15 Muselim, tur., predstojnik, visoki turski činovnik
16 *Prijepis Kronike fra M. Kalamuta*, nav. dj.

ni kamen franjevačkoga samostana i crkve na Širokom Brijegu. Dok je fra Rafo boravio na Širokom Brijegu, Alipaša je nastavio započeti posao oko dodjele zemljišta za biskupski dvor koji je u prvom pokušaju spriječila fanatična mostarska turska svjetina. O tome u *Kronici* stoji:

> Listopada mjeseca [1846. godine] dodje paša u Mostar da kupi od Imama Hamet – age Gjikića Vukodo i da ga priproda biskupu za gradnju kuće. Ono mjesto bilo je još prije kupljeno od franjevaca i puka za župski stan te su imali i bujruntiju od Vezira na nj i bili već pripravili materijal za gradnju, ali se turci uzprotiviše i njeki mogući Gjikić posvoji to mjesto. Došao Ali paša i naredi Gjikiću da mu proda Vukodo i odmah dade na to potvrdu i da vadi ruke sa svim od onog mjesta, što Gjikić nije smijo ne učiniti. U isti mah Ali paša učini bujruntiju, kojom biskupu daje Vukodo da ondje gradi sebi kuću, a sam potvrdjuje da s ovim ne ima više nikakva dila niti prava na Vukodo. Ovu radostnu viest biskupu Barišiću na Široki brieg donese Anto Matković, za što primi liep muštuluk.[17]

Alipaša je očito ozbiljno shvatio "naloge" iz Carigrada da fra Rafi bude na ruku, da mu omogući u djelo provesti ferman oko izgradnje biskupskoga dvora u Mostaru. Zato je sam došao s Bune u Mostar kako bi se konačno utvrdilo mjesto za gradnju spomenute kuće. Sjetimo se, turski zakon o zemljištu još je uvijek bio vrlo strog. Naime, nijedan muhamedanac – osobito na važnim mjestima kakav je Mostar – nije smio "nevjeri" prodati ni najmanji komadić zemlje. Tih je mjeseci, zasigurno, bio aktualan problem s Mehmed agom Kurtom koji je isključen iz vjerske zajednice na dvije godine zato što je tim istim fratrima prodao svoju zemlju na Širokom Brijegu. S druge, pak, strane poslovična turska potkupljivost u ovakvim je prigodama bila nezajažljiva. Oba ta razloga bila su u potpunosti na djelu oko dobivanja mjesta za biskupski dvor. Da su to fratri odavno dobro znali, svjedoče nam mnogi do danas sačuvani zapisi koji izrijekom navode što se sve, komu i kako moralo dati za mito.

> Postrance grada Mostara, u mahli Vukodo, imali su franjevci mali komad zemljišta, koje je prije njekoliko godina bio kupio o. Stjepan Karlović, gradački [Mostarski Gradac, u čijem je sastavu od 1563. i župa Mostar] župnik, s nakanom, da tu podigne novi župski stan za Mostar, što mo-

17 *Prijepis Kronike fra M. Kalamuta*, nav. dj.

> starski muhamedanci prepriečiše. To samo zemljište nije bilo ni blizu dostatno za biskupski dvor. U blizini pako toga stajalo vlastničtvo Ahmet age Gjikića. Alipaša zovne Gjikića i naredi mu, da okolo stojeće zemljište prodadne njemu samomu, što Gjikić naravno morade učiniti. Imajući sad u ruci Alipaša zemljište dadne ga biskupu Barišiću izdavši i svoju vezirsku bujruntiju, da ondje gradi sebi stan, te izjavljujući, da se odriče svakoga prava na to zemljište. Mostarski muhamedanci na ovu viest uzbjesne, ali ne smijući ništa Alipaši, radili su izkaliti svoj jed na siromašnom Gjikiću, koji se za čitavu godinu dana nije usudjivao nigdje na javi pokazati.[18]

Ova je vijest fra Rafu zatekla na Širokom Brijegu te je osobno pošao na Bunu zahvaliti Alipaši.

> Vraćajući se s Bune kroz Mostar, Barišić bi bio sigurno od uzbješnjele svjetine pogubljen, da mu Alipaša ne dadne za pratnju svojih deset oružanih ljudi, koji ga kroz čitavi grad, od Šarića džamije do u Vukodo propratiše. Na prolazku kod poruga, grdnja, psovaka, te prijetnja oružanih pušaka Barišić mirno i neustrašivo prolazaše u krasnom biskupskom crvenom odielu. Pa, kako veli njegov suvremenik, izmedju pušaka sa prozora provirujućih, neustrašivo idjaše i dok su se svi njegovi za nj bojali, on se ni najmanje ne bojaše, sam hvaća za motiku i označuje temelje novoj biskupovoj kući.[19]

"**Godina 1847.** 7. travnja bi metnut temeljni kamen biskupove kuće. N. bene od 24. studenog 1846. do 7. svibnja 1847. biskup je bio u Duvnu gdje je dielom kupio dielom na dar primio poznatu njivu na polju i sienokošu na Libu."[20]

U svome djelu *Život i rad fra Rafe Barišića* fra Radoslav Glavaš st. ispravlja svoju tvrdnju iz *Spomenice* iz 1897. pa veli: "Krivo stoji u mojoj 'Spomenici' str. 121. da je Barišić postavio temeljni kamen, jer on nije bio prisutan tom činu. Vidi ljetopis o. M. Kalamuta."[21] A u prijepisu toga

18 GLAVAŠ, R.: *Život i rad fra Rafe Barišića*, nav. dj., str. 93.

19 *Isto*, str. 93.

20 *Prijepis Kronike fra M. Kalamuta*.

21 GLAVAŠ, R.: *Život i rad fra Rafe Barišića*, nav. dj., str. 94. bilješka 2. Ova ispravka te citati iz Kalamutova dnevnika kojima se fra Radoslav služi nesumnjivo potvrđuju da je rukopis u Arhivu Hercegovačke franjevačke provincije u Mostaru prijepis jednoga dijela toga istog dnevnika – *Kronike*.

ljetopisa uz vijest da je temeljni kamen položen 7. travnja 1847. kroničar naglašava da fra Rafo ne bijaše u Mostaru u razdoblju od 24. studenoga 1846. do 7. svibnja 1847. Temeljni je kamen položen niti punu godinu poslije polaganja temeljnoga kamena samostana i crkve na Širokom Brijegu. U vrijeme polaganja kamena temeljca za biskupsku kuću u Vukodolu samostan na Širokom Brijegu, čija je gradnja započela 5. kolovoza 1846., bio je u svom zapadnom krilu izgrađen već do pod prozore.

Temeljni je kamen najvjerojatnije položio o. fra Paškal Kvesić komu je najprije i povjerena uprava izgradnje. Kasnije, ali u vrlo ranoj fazi izgradnje, uprava i vođenje izgradnje povjereni su fra Petru Bakuli. O tome svjedoči sam Bakula u *Šematizmu*, ali i fra Radoslav Glavaš u svojoj knjizi *Život i rad fra Rafe Barišića*. Da je fra Petar Bakula bio prisutan cijelo vrijeme, najrječitije svjedoči njegov opis ovoga zdanja što ga je donio u spomenutom *Šematizmu* iz 1867. I to od kopanja temelja i polaganja "mreže greda" u porozno zemljište, pa sve do konačnoga detaljnog opisa završene građevine, pratećih objekata, dvorišta, ogradnoga dvorišnog zida, vrta i vinograda.

Gradnja je tekla sporo i uz mnoge poteškoće. O tome najbolje svjedoči upečatljiv opis iz Bakulina *Šematizma* koji doslovce preuzima i citira i fra Radoslav Glavaš. Nakon što je fra Rafo motikom obilježio temelje te strogo preporučio veziru i vezirovom čovjeku, nadzorniku građevine, izgradnju kuće kao carsko djelo, pa potom otišao put Seonice, radnja je nastavljena. Bakula piše: "Tako su godine 1847. položeni temelji biskupske rezidencije u Vukodolu. I uistinu, s pravom se ovdje može upotrijebiti ono: graditelji su u jednoj ruci držali mač, a drugom obavljali posao. Jer da nije bilo stalne prisutnosti vezirova čovjeka, ne bismo nikada vidjeli da je kuća podignuta. To je znamenje velike srčanosti, ojačane velikom Božjom pomoći."[22] A o istom veli fra Radoslav Glavaš st.: "Može se u istinu i ovdje reći, da su radnici držeći u jednoj ruci pušku a u drugoj čekić nastavljali započetu gradnju. I da nije svedjer stražario Alipašin izaslanik Ibrahim Demirović, sa svojim oružanim ljudima, teško bi se

22 Bakulin *Šematizam* iz 1867., str. 60-61.

ikad dogotovio dvor. 'Ali su i to prava čudesa junačkoga srca ohrabrena božjom pomoći.'"[23]

3. Fratri i biskup sa svojim narodom u Mostaru

Gradnja je tekla sporo. Nestašica novca i sredstava uvijek je pratila slične pothvate, a oni su po svojoj naravi i sadržaju mnogo toga iziskivali. No, i politički nemiri koji tada zaskočiše turske pokrajine Hercegovinu i Bosnu tom su produženju išli na ruku. Usprkos svemu tome početkom 1851. biskupski dvor bijaše posve izgrađen. "Dne 2. lipnja iste godine Barišić ostavi Seonicu, u kojoj je stanovao punih pet godina, te već sutradan stiže u Mostar, gdje se stalno nastani ispuniv tako jednu od svojih najvećih želja i nastojanja."[24] O svemu tome kroničar bilježi:

> 29. istog [svibnja 1851. godine] na Spasovdan biskup rekavši misu na greblju Omoljskom oprosti se s pukom rekavši da će se sa svim sada preseliti u Mostar.
> 2. lipnja podje iz Seonice u Mostar prispjev na konak na Širokibrieg.
> 3. ode s Briga, dodje u Mostar isti dan u 23 2/3 sati a došavši u Mostar pjevaše svečano Te Deum i ostale molitve za sretno preselenje u Mostar.[25]

Već je fra Rafo ranije od Alipaše na Buni tražio da u Mostaru osnuje župu. O tom svjedoči prijepis fra Markove Kronike: "Godina 1849. u svibnju učinivši običnu redovničku prominu na Širokom briegu dodje u Mostar i k paši na Bunu da podigne novu župu u Mostaru."

Da je te godine župa Mostar obnovljena i nanovo utemeljena, svjedoče njezine matice do danas sačuvane. Sjedište joj je u biskupskom dvoru, a njegov je dio već bio nastanjen i prije samoga biskupovog dolaska. Tek se obnovom župe, pa stalnim biskupskim sijelom u Mostaru osjetilo što to znači i zašto su se Turci tomu toliko opirali.

23 GLAVAŠ, R.: *Život i rad fra Rafe Barišića*, nav. dj., str. 94.
24 *Isto*, str. 94.
25 *Prijepis Kronike fra M. Kalamuta*.

Barišić je osobito sada stao svim svojim silama raditi, da što više učini za sjaj službe Božje i vjere kršćanske. Svečane i javne sprovode, zvonjenje zvona, svečane obhode i nošenje sv. oltarskoga sakramenta bolestnicima, blagosivanje kuća i dr. uvede u samomu Mostaru, pored svih poteškoća, prietnja i protimba sa strane zanešenoga muhamedanskoga življa. Slava božja, sjaj vjere Isusove i širenje duha kršćanskoga među zapuštenim katoličkim pučanstvom svedjer mu je pred očima lebdila.[26]

Stajao je biskupski dvor poput bijele golubice koja viri iz svoje špilje i pod sobom promatrao grad Mostar. S tog su mjesta fratri sa svojim biskupom na čelu počeli planirati mnoge stvari za taj grad. A među prvima, čini se, pučko i svoje groblje. U vrijeme najtežih turskih progona groblja se nije smjelo ni planirati ni ograđivati. S kulture stećaka jadni je puk sveden na mali uzglavni kamen bez imena i prezimena, tek s pukim malim znakom križa stidljivo u žestac uklesanim.

Dana 3. veljače 1854. fratri su počeli saditi vinograd pod biskupskim dvorom, a 17. veljače 1854. bî u starom groblju pod Šoinovcem prvi ukopan prosjak Jozo Vukoja iz Korista.[27] Da sve to Turcima nije bilo nimalo drago, rječito govori jedan događaj što se zbio nedugo nakon useljavanja u biskupsku kuću. O tome piše biskupov tajnik fra Marko Kalamut:

4/9. 1856. dodju u biskupov dvor dvije turske žene u feredžama: Adži effendinica Tikveša i jedna kaduna Gjoguša te su sašle k babam i rekle im da im zovnu biskupa, jer da imaju s njim govoriti. Biskup odgovori da malo pričekaju. Medju tim dodje jedna curica i kaže biskupu da jedna od onizih žena imade veliki nož pod feredžom sakriven. Biskup na prvi mah ne povirova, nego reče babam da to izvide. Izvidivši babe nadju da je istina što je mala govorila. Biskup za tim naredi svom momku Luki – Toliću – da odmah idje paši kazat ovaj dogjadjaj, a drugom momku Jakovu Milasu da zatvori avlinska vrata dok dodju zaptije, ali osjetivši se kadune da su im stali u kraj njihovoj zavjeri, pobjegoše iz kuće i htijući na avlinska vrata Jakov ih zaustavi, u to Gjoguša s velikim nožem navali na Jakova, a Tikvinuša je imala malu pušku: ali Jakov je ufativ ju za ruku izmače joj nož i baci ga, a sebe oboruža jednom toljagom, u to stigoše i zaptije ter se osvjedočiše da je sve istina što je bilo prikazano i nadju

26 GLAVAŠ, R.: *Život i rad fra Rafe Barišića*, nav. dj., str. 94.

27 “1854. na 3/2. počet sadit vinograd pod biskupovom kućom.
17/2. u staro groblje pod Šoinovcem najprvo bi ukopat prosjak Jozo Vukoja iz Korita”. *Prijepis Kronike fra M. Kalamuta*, nav. dj.

> nož njih otpravivši u Sarajevo. Paša opremio Ibragu Voljevicu su dvije zaptije da izvidi cielu stvar. Iznašav sve kako je bilo prijavi paši. Paša tada sazove meldžis da o toj stvari viećaju, izruživši prije krivce stavi ih u zatvor sve, koji su bili u toj zavjeri, i to: Kadunu Gjogušu, Hadži effendinicu Tikvešinu, Selima Ćišića i Mahameda Tikvešića.[28]

4. Natpis na staroj biskupiji

Na staroj biskupiji do danas stoji sačuvan natpis iz vremena njezine izgradnje. Uklesan je u kamen te usprkos zubu vremena i ljudskoj nebrizi najrječitije govori o poteškoći nastanka ovoga zdanja. Tu s velikom pomnjom i biranim riječima piše:

S VELIKOM MUKOM I ARČOM PRI=
SVITLOGA GOSPODINA F. RAFE BARI=
CHICHA BISK[UP]A OD AZOTA I PODI=
TEGLIA OD ERCE[GOVI]NE IOSH S POMOC$_{HU}$
PUKA K[ATOLICHKOGA] OVA KUCHA NACINISE NA 1847

Ploča s natpisom nad ulaznim vratima u stari biskupov dvor, foto Ante Marić, svibnja 2006.

Dojam je da je ploču napisao fra Petar Bakula. Na osobit način tomu u prilog govori prvo slovo ovoga natpisa – "S" – koje je identično tom istom slovu s natpisne ploče crkve sv. Stjepana Prvomučenika u Gorici, na kojoj ispod teksta ploče stoji potpis i potvrda da ju je "r. v." (rukom vlastitom) napisao fra Petar Bakula.

28 *Isto*.

5. Današnje stanje staroga biskupskog dvora

U vjerskom i narodnom smislu ova kuća za katolike u Mostaru bijaše sve. U njoj je bio oratorij i prvi javni liturgijski prostor, prvo sjedište župe, prvo sjedište biskupa, prvo sjedište mostarskoga samostana. Godine 1852. uz nju je podignuta prva škola u Mostaru. Iz ove je kuće planiran novi župni stan, zatim samostan i bogoslovija, planirana je tiskara te novi biskupski dvor. Kada su se fratri iz nje preselili u sve te isplanirane prostore, ona je ostala na svom mjestu kao nijemi, i danas u jadnom stanju, svjedok tako burne, teške, mukotrpne povijesti. Kako započinje natpis na njoj: "S velikom mukom..." izgrađena, ona je probila sve putove prema već zaboravljenom gradu. Ona je danas veliki upit na savjest svih nas.

Današnji izgled biskupskoga dvora u Vukodolu, foto Ante Marić, ožujka 2006.

Zapadno pročelje staroga biskupskog dvora u Vukodololu, foto Ante Marić, svibnja 2006.

Literatura

- BAKULA, Petar: *Hercegovina prije sto godina ili Topografsko-historijski šematizam franjevačke kustodije i apostolskog vikarijata u Hercegovini za godinu 1867.*, (*Šematizam fra Petra Bakule*), s latinskog originala iz god. 1867. preveo dr fra Vencel Kosir, Mostar, 1970.
- GLAVAŠ, Radoslav (ur.): *Spomenica pedesetgodišnjice Hercegovačke franjevačke redodržave*, Štamparija Knjižarnice Pacher i Kisić, Mostar, 1897.
- KLAJIĆ, Bratoljub: *Rječnik stranih riječi. Tuđice i posuđenice*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 2002.
- Prijepis *Kronike o. fra Marka Kalamuta***,** *tajnika biskupa fra Rafe Barišića*, u: Arhiv Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja BDM u Mostaru.
- GLAVAŠ, R.: *Život i rad fra Rafe Barišića naslovnoga biskupa Azotskoga i Apoštolskog namjestnika u Bosni i Hercegovini*, Tisak hrvatski dioničarske tiskare, Mostar, 1900.

Ante MARIĆ

THE BISHOP'S HOUSE IN VUKODOL

Summary

Relaying on the almost unknown "Chronicle of Father Marko Kalamut", who was an associate, contemporary and secretary of the bishop Rafo Barišić from Mostar, then on Bakula's "Šematizam" and Father Radoslav Glavaš's book which enriches, explains and corrects the historical facts shown in the Chronicle, the author tries to reconstruct and chronologically make a rough draft of diplomatic-administrative occurrences which were happening during the establishment of the bishop's residence in Vukodol and rebuilding of Catholic sacral structures in Mostar, Široki Brijeg, Ljubuški and other places all over Herzegovina. Central happenings are certainly Barišić's return from Constantinople with an order for building the bishop's residence in Mostar (June 18th, 1846), laying a foundation stone for building the Franciscan monastery in Široki Brijeg (July 23rd, 1846) and starting with building of the bishop's house in Vukodol (April 7th, 1847).

***Key words**: Vukodol, Mostar, bishop's house, monastery, building, Franciscans.*